

אג' שמעון ביטון

מורה נבוכים לאכילת תאנים בישראל

הקדמה

במאמר קצר זה נעסוק בפרי התאנה, בחרקים ובמה שביניהם. וביתר פירוט: פרי התאנה זכרי ונקבי, צרעות, תאנים פרתנוקרפיות, תאנים מופרות עם זרעים מיבוא, רימות זבוב הים התיכון, זחלי חיפושיות תסיסה ותריפסים.

א. בעיית הצרעה שמאביקה את התאנה

התאנה (*Ficus carica*) שייכת למשפחת התותיים (Moraceae). העץ הוא דו-ביתי, כלומר יש הפרדה בין עצי זכר נושאי פרחים זכריים ובין עצי נקבה נושאי פרחים נקביים. בעץ הזכר הקרוי 'קפריפיקוס' קיימים גם פרחי נקבה קצרי עמוד עלי שאינם מגיעים לכלל יצירת פרי, אך יש להם תפקיד חשוב בתהליך ההאבקה בהיותם בית גידול לצרעות. בעצי נקבה קיימים רק פרחים נקביים ארוכי עמוד עלי שמבשילים פירות וזרעים. פרי התאנה שאנו מכירים הוא מעין פרח הפוך (דמיינו פרח שהופכים אותו כמו גרב). אברי הרבייה של התאנה נמצאים בתוך 'פרי' התאנה. כדי שהצרעה תוכל להעביר אבקה מפרח זכרי לפרח נקבי, היא צריכה קודם כול להגיע אל הפרחים. כאן ממלא תפקיד הנקב שכולנו מכירים בקצה התאנה, (אוסטיאול) דרכו משתחלת נקבת הצרעה כדי להגיע לפרחים. הצרעה משתחלת בקושי רב דרך התעלה, ולרוב מאבדת את כנפיה וחלק ממחושיה בדרך. התאנה מואבקת על ידי צרעת בלסטופגה (*Blastophaga psenes*), חרק זעיר באורך כ-2 מ"מ המיוחד לתאנה בלבד. התרבות הצרעות נעשית בתאני הקפריפיקוס. פגת התאנה בקפריפיקוס היא מצעית המכילה פרחי נקבה, בעלי עמוד עלי קצר, במרכזו ופרחי זכר סמוך לפתח היציאה. הצרעות מתפתחות בפרחי הנקבה שבפרי. זכרי הצרעות מפרים את פרחי הנקבה לפני הגחתן מהעפץ שנוצר בפרח הנקבי, ומסיימים את תפקידם. הצרעות הנקביות בוקעות את העפץ שבו הן גדלות לאחר שהופרו, טוענות אבקה בדרכן החוצה מפרחי הזכר וממריאות לחפש עצי תאנה זכריים כדי להטיל בתוכם ביצים. חלקן מגיעות לעצי נקבה, חודרות לתוך הפגות על מנת להטיל ביצים. אך במאמצייהן להטיל ביצים, הן מאביקות את הפרחים ומאפשרות הבשלת הפרי והתפתחות זרעים. בעצי נקבה בפגות, אין הצרעה יכולה להטיל ביצים בשל חוסר התאמה בין צינור ההטלה

לעמודי העלי הארוכים¹ בעצי תאנה הגדלים במרכז הארץ ובצפונה נמצא שב-50%-60% מהם ('סמירנאית' ו'בורסה') הפגות מופרות ע"י צרעות. זיהוי תאנה מופרית מתאפשר בחצייתה. אם אין חלל בלב הפרי, אזי היא מופרית. תאנה המופרית ע"י צרעה מאופיינת במתיקות רבה ובמשקל גדול. בדר"כ הכניסה של הצרעה לתוך הפרי מתרחשת כאשר הפרי ירוק, כחודשיים לפני הארייה. חלב הפרי נקרא 'לטקס' והוא ממס את הצרעה, ולא ניתן לזהות אותה. בתאנה מופרית יש פחות תריפסים, כי אין להם מקום להתנועע בתוך הפרי. גם זבוב התאנה השחור לא יטיל ביצים בתאנים שהופרו על ידי הצרעה. בכתב העת 'אמונת עתיך'² הוסבר שהתאנה מותרת, כי התורה מנתה את התאנה בתוך שבעת המינים, ולא ייתכן שהקב"ה שיבח את ארץ ישראל באחד המינים האסורים באכילה. אך בכל זאת מומלץ וחשוב לקרוא מאמר זה עד סופו, כדי להבין את הדקויות המאפשרות נקיטת האמצעים הנכונים לשם אכילת הפרי ללא תקלה באכילת חרקים. אנחנו אוכלים את התאנים עם הפירות הנקביים אשר בהם לא שורדות צרעות. רק בעצי תאנה עם הפירות הזכריים הצרעות חודרות לפרי ומצליחות להטיל ביצים ולהקים דור חדש. בימינו, חלק נכבד מהתאנים שנמכרות בשוק מתרבות בהאבקה עצמית וללא צרעה. אבל בכל זאת, אם אנחנו אוכלים תאנים ישר מהעץ (ויש בארץ לא מעט עצים), יש לנו סיכוי לאכול תאנה שצרעה תועה נכנסה אליה בטעות. אומנם היא לא הטילה בה ביצים, אבל מתה בה והתפרקה זה מכבר לחלבון. במהלך הבשלתה התאנה 'מעכלת', למעשה, את הצרעה על כל איבריה, על ידי הפרשת האנזים 'פיסין' שמפרק את גווייתה לחלבון. כך הצרעה הופכת לחלק מהפרי, ואין אנו מסוגלים לחוש בה. מלכתחילה הצרעה אומנם נשארת בתאנה, ויש לה דין 'בריה' שאינה בטלה בתערובת,³ אך על פי האמור לעיל, בהמשך היא בטלה בפרי עד כדי הפיכתה לחלבון. על כן נראה שאין כל מקום לחשש העקרוני באכילת תאנים מופרות, בבחינת 'אכלו ענבים וישבעו', וכפי שפסק הרב יהודה עמיחי בתשובה בעניין זה.⁴

ב. חרקים שכיחים בתאנים

בארצנו רוב התאנים הטרויות הן תוצר של גידול ללא מעורבות צרעות, אך עדיין ישנו חשש לנוכחות חרקים אחרים. לכן, מי שמטעמי כשרות או אורח חיים (צמחונים וטבעונים) מפריעה לו עובדה זו, כדאי שיבדוק את הפרי ביסודיות לפני שיחל באכילתו. תאנים ברזילאיות המיוצאות לאירופה מאוכלסות בשיעורים גבוהים יחסית בתריפסים. עובדה זו מצריכה ממשק הדברה מתאים להשגת פרי נקי מחרקים אלה. בזנים נצרת-ירוק ו/או ירוק ושחור, שכיחות התריפסים נמוכה ביותר.⁵

1. ד"ר שאלתיאל - הרפז ליאורה, 'סוד התקשורת בין הפגה לצרעה המפרה וניצולו להדברת הזבוב', עלון הנוטע אוגוסט כרך 71 (2017), עמ' 32-35.
2. הרב יהודה הלוי עמיחי, 'אכילת תאנים מופרות', אמונת עתיך 20 (תשנ"ח), עמ' 29.
3. שו"ע, יו"ד סי' ק סעי' א.
4. הרב יהודה הלוי עמיחי, שם.
5. ד"ר דוד בן-יקיר, 'פיתוח אמצעים להפחתת נזקי תריפס בתאנים' (דו"ח סופי לתכנית מחקר -131

- תריפסים וזחלי חיפושית תסיסה מהווים אפוא בעיית כשרות עיקרית במטעים המסחריים.⁶ תריפסים חוזרים לתאנה כאשר הפגה צעירה וגורמים להחמה של הפרחים. פרחים בצבע חום חלודה מצביעים על נוכחות תריפסים בפרי.⁷ פרי תאנה שנקטף בתחילת בוחל (שלב שבו הפרי קשה ולא אכיל), לא יימצאו בו חיפושיות תסיסה או רימות זבוב הים התיכון. כמו כן פרי שנשכח על העץ (במצב של בשלות יתר), ולא נקטף במועדו, עלול להינזק מחיפושיות תסיסה ואף מרימות הזבוב. זבוב הים התיכון אינו מעורר בעיית כשרות בתאנים מסחריות,⁸ אולם בתאנים הגדלות בר, נמצא בשכיחות גבוהה רימות של זבוב הים התיכון, וזאת משום שהפירות נקטפים כאשר הפרי רך ורגיש לעקיצות הזבוב.
- בתאנים הנקראות 'בלאדי' ולא מיועדות לייצוא, אוכלוסיית התריפסים נדירה ביותר.⁹
- במטעים המסחריים המגדלים תאנים לייצוא, מטפלים בתכשירי הדברה עפ"י התקן של האיחוד האירופי והישראלי, תוך הקפדה על קבלת פרי ללא חרקים וללא שאריות חומרי הדברה. כמו כן כיסוי מטעים ברשתות צפופות מונע נזק ממזיקים אלה ואף מאפשר קבלת פרי נקי מחרקים.
- תאנים מיובשות המיובאות מחו"ל עלולות להיות נגועות בזחלי עשים ובחיפושיות. חיטוי הפירות הנעשה שם קוטל את החרקים אך אינו מעלימם.

1396-07, אנטומולוגיה, המכון להגה"צ, מרכז וולקני, (2010).
6. הרב משה ויא, בדיקת המזון כהלכה, עמ' 538-550; שמעון ביטון, פגעי עצי פרי נשירים בישראל, 2018, עמ' 216-220.
7. ד"ר דוד בן-יקיר, שם.
8. חיים אורן, רפרנט לגידול תאנה בשה"מ, משרד החקלאות; ד"ר דוד בן-יקיר שם.
9. ד"ר דוד בן-יקיר, שם.